

Om ni är tysta!

Fristående af-satser med uppmanande funktion i en
idrottspedagogisk kontext

Johanna Karlsson
Lunds universitet

1 Inledning

Strukturen hos en svensk uppmaning kan varieras på många olika sätt med varierande direkthetsgrad. Vilken struktur man väljer för att förmå mottagaren att genomföra den efterfrågade handlingen avgörs av sådant som vilken typ av miljö som uppmaningen yttras i, vilken relation som råder mellan sändare och mottagare samt vilket kommunikationssätt som används för att förmedla uppmaningen (t.ex. Halliday & Matthiessen, 2014, s. 33f). I min avhandling (Karlsson, 2024) beskriver jag den svenska uppmaningen så som den kommer till uttryck i en autentisk idrottspedagogisk kontext. I analysen av ett talspråkligt material har jag urskilt 14 olika uppmaningsstrukturer, 2 direkta och 12 indirekta. I denna artikel presenteras en närstudie av en av de indirekta strukturerna, nämligen uppmaningar av typen *Om ni är tysta*.

Uppmaningstypen är strukturellt intressant eftersom den inleds med en subjunktion och har den af-ordföljd¹ som är typisk för bisatser, men den

¹ SAG införde en tydlig uppdelning mellan struktur och funktion för finita satser. För att undvika fastställda ordföljder för huvudsatser och bisatser infördes fa-sats och af-sats (Teleman et al., 1999, vol. 4, s. 7ff). I en fa-sats placeras subjektet (om det inte är satsbas) och mittfälsadverbial efter det finita verbet. En af-sats har däremot subjekt och mittfälsadverbial framför det finita verbet. Fa-satsen representerar den vanligaste formen för huvudsatser medan af-satsen används för bisatser. De flesta bisatser har oftast af-ordföljd och de flesta huvudsatser har fa-ordföljd, men detta förhållande är inte definatoriskt.

ingår inte som ett led i en överordnad sats. Fenomenet där satser med typisk bisatsstruktur används som självständiga huvudsatser är inte unikt för svenska språket. Detta språkliga drag har observerats i ett flertal språk globalt, vilket tyder på att det är ett mer allmänt lingvistiskt fenomen (t.ex. D’Hertefelt, 2015; Iwasaki, 2000; Lindström et al., 2016; Lombardi Vallauri, 2016; Mato-Míguas, 2014; Schwenter, 2016; Stirling, 1998). Det är inte heller ett nytt fenomen, och det finns exempel på huvudsatser med typisk bisatsordföljd i både klassisk grekiska och i latin (Lombardi Vallauri, 2005). Syftet med närstudien i denna artikel är att undersöka hur uppmaningar som uttrycks som fristående *om*-inledda af-satser används i en svenskspråkig idrottspedagogisk kontext. Genom att belysa denna specifika uppmaningsstruktur i en avgränsad miljö bidrar studien till en bredare förståelse av uppmaningars design i svenska språket. Resultaten kan ge insikter i hur indirekta uppmaningsstrukturer fungerar i praktiken, särskilt i situationer där auktoritet och artighet behöver balanseras. I förlängningen kan detta bidra till en mer nyanserad bild av hur svenskan utnyttjar olika grammatiska strukturer för att uttrycka uppmaningar i olika sociala sammanhang.

Artikeln är disponerad på följande sätt: Först görs en beskrivning av *om*-inledda af-satser med uppmanande funktion. Därefter beskrivs materialet som ligger till grund för närstudien och den metod som har använts för analysen. Slutligen presenteras och diskuteras analysen av närstudien.

2 *Om*-inledda af-satser med uppmanande funktion

Uppmaningar av typen *Om ni är tysta* är strukturellt lika konditionala bisatser genom att de har samma inledande *om* och samma af-ordföljd. Trots de strukturella likheterna fungerar de konditionala bisatserna som satsled i överordnade satser, medan uppmaningar av typen *Om ni är tysta* fungerar som helt fristående satser med egen språkhandlingskraft. Af-ordföljd i huvudsatser är något som är väl beskrivet i *Svenska Akademiens grammatik* (Teleman et al., 1999, vol. 4, s. 676) men av de konventionaliserade huvudsatser med af-ordföljd som kan inledas med *om* är det ingen som beskrivs som att de har en uppmanande funktion².

² Av de konventionaliserade huvudsatser med af-ordföljd som kan inledas med *om*, och som beskrivs i SAG, är det framför allt den desiderativa huvudsatsen som är etablerad (*Om hon ändå ville komma*). Även om det finns vissa likheter mellan den desiderativa satsen och den uppmanande satstypen är det tydligt att den desiderativa satsen i huvudsak uttrycker önskan och inte uppmaning.

I den internationella forskningen omtalas fenomenet med syntaktiskt självständiga satser som strukturellt är utformade som typiska bisatser som *insubordination* (Beijering et al., 2019; Evans, 2007; Evans & Watanabe, 2016). I begreppet *insubordination* förutsätts en utvecklingsgång från faktisk bisats som via ellips av huvudsatsen har blivit konventionaliserad som en huvudsats (se exempelvis Evans, 2007³). Definitionen av *insubordination* är ”en konventionaliserad huvudsatsanvändning av det som vid första anblick verkar vara en formellt underordnad sats” (Evans 2007, s. 367, min översättning). Det är med andra ord en sats som ser ut som en underordnad sats till sin struktur, men som används som en huvudsats med en sådan frekvens att den har konventionaliserats i denna användning.

Insubordination förekommer i olika former i svenskan, inte bara i uppmaningar och inte bara med inledande *om*. Andra exempel inkluderar fria annex som fungerar som självständiga yttranden och utrop av typen *Att jag inte tänkte på det*. Även om flera olika språkhandlingar kan uttryckas med hjälp av insubordinerade satser, pekas uppmaningar av typen *Om ni är tysta* ut som den allra vanligaste i kartläggningar av strukturen (se t.ex. D’Hertefelt, 2015; Evans, 2007; Kaltenböck, 2016; Mato-Míguas, 2014). Tidigare studier har visat att uppmaningar med insubordinerad satsstruktur signalerar valmöjlighet när det gäller att följa den efterfrågade handlingen (Ford, 1997; Ford & Thompson, 1996; Stirling, 1998), och att uppmaningar med insubordinerad satsstruktur därför frekvent använts när det har funnits behov av att uppmana på ett mer nedtonat och artigt sätt (D’Hertefelt, 2015; Kaltenböck, 2016; Kaltenböck & Keizer, 2022; Lindström et al., 2016, 2019; Lombardi Vallauri, 2016; Mato-Míguas, 2014; Schwenter, 2016). Det finns också studier som visar att uppmaningar med insubordinerad satsstruktur ofta förekommer i nära anslutning till uppmaningar med andra, främst direktiva och rogativa strukturer (Kaltenböck, 2016; Kaltenböck & Kaizer, 2022; Mato-Míguas, 2016), något som indikerar ett behov av att förtydliga innehåll som uttrycks med insubordinerad struktur med hjälp av andra satsstrukturer. Jag tar avstamp i dessa resultat i denna artikel och ställer följande frågor:

1. Vilka funktioner fyller uppmaningar som uttrycks med *om*-inledda af-satser i en idrottspedagogisk kontext?
2. I vilken utsträckning förekommer dessa uppmaningar i nära anslutning till uppmaningar med andra satsstrukturer med samma kärnbudskap?

³ Denna utvecklingsgång har ifrågasatts av bland annat Lindström et al. (2019).

I min studie har jag använt mig av samma kriterier som Kaltenböck (2016, s. 345) för att klassificera en fristående *om*-inledd af-sats (hädanefter förkortad *om*-sats) med uppmaningsfunktion: *om*-satsen måste vara *fristående*, det vill säga den får inte stå tillsammans med en huvudsats. Om det finns en huvudsats i närheten måste den fristående *om*-satsen vara syntaktiskt självständig från denna. Med dessa kriterier har exempel (1) klassificerats som en fristående *om*-inledd af-sats med uppmaningsfunktion, men inte exempel (2).

- (1) [till alla] Hörni. [till Hugo] Om du bara lyssnar en sekund. [till alla] Sluta nu spela snällt. Ni behöver inte vara så snälla till de andra längre.
[Idrott och hälsa, lektion 13, tema badminton]
- (2) Om alla ställer sig och blundar ... alla ställer sig och blundar ... ni kan släppa varandras händer och blunda ... alla släpper händerna och blundar, så kommer jag gå runt.
[Friidrottsträning, tillfälle 3]

För att avgöra om en *om*-sats är en uppmaning eller något annat har jag utgått från pragmatikens begrepp *illokut* och *perlokut akt*. Illokut akt används för att beskriva det förväntade responsdraget efter ett yttrande och perlokut akt för att beskriva det faktiska resultatet eller effekten av ett yttrande (Austin, 1962). Kriteriet som måste uppfyllas för att en *om*-sats ska tolkas som en uppmaning i denna studie handlar om det perlokuta: ifall *om*-satsen uppfattas av deltagarna som en uppmaning och därmed leder till efterföljande handling enligt innehållet i yttrandet, så exciperas yttrandet som uppmaning. Här ställer jag mig bakom Kaspers (2006) syn på betydelse och handling som konstituerade inte bara i social interaktion, utan även genom social interaktion och utgår uteslutande från den perlokuta effekten av yttrandena.

2.1 *Om*-satser och direkthet

Inom pragmatiken pekas tre olika nivåer för uppmaningars direkthet ut (Karlsson, 2024; Searle, 1969, 1979). Den första nivån av direkthet är *direkta uppmaningar*, prototypiskt uppmaningar med direktiv struktur (*Lyssna*). Typexemplet på en direkt uppmaning är avskalat och rättframt, men det kan även förekomma satsadverbial eller andra typer av modifierare som tonar ned direktheten (*Snälla, lyssna*). Den andra nivån av direkthet är *konventionella indirekta uppmaningar*, uppmaningar som regelmässigt uttrycks med en struktur som prototypiskt hör samman med

en annan språkhandling. Dessa utgörs vanligtvis av uppmaningar med rogativ struktur (*Lyssnar du*) eller deklarativ struktur (*Du lyssnar*). Typ-exemplet på en indirekt uppmaning är ofta försiktigare och något artigare än en direkt uppmaning. Den tredje nivån är *icke-konventionella indirekta uppmaningar*, det som vi vanligtvis kallar *hintar* (Karlsson, 2024; Kasper & Rose, 2002). På denna nivå finns uppmaningar där budskapet uttrycks mer eller mindre mellan raderna och där mottagaren behöver väga in olika delar av kontexten för att förstå språkhandlingens funktion (t.ex. *Har du knäckt i lurarna* i stället för *Lyssna*).

Uppmaningar som uttrycks med *om*-satser är i likhet med uppmaningar med deklarativ och rogativ struktur i grunden konventionaliserade indirekta uppmaningar. Eftersom de är indirekta blir uppmaningens kärnbudskap mer inlindat. Mycket pekar dock på att uppmaningar som uttrycks med *om*-satser ytterligare försvagar direktheten i uppmaningar och skapar uppmaningar som ligger på gränsen till förslag, erbjudanden eller råd (t.ex. Declerck & Reed, 2001; Evans, 2007; Kaltenböck, 2016; Kaltenböck & Keizer, 2022). Om de olika indirekta uppmaningsstrukturerna skulle placeras på en direkthetsskala tenderar alltså uppmaningar som uttrycks med *om*-satser att dra mer åt det indirekta hållet än exempelvis uppmaningar med deklarativ och rogativ struktur (Karlsson, 2024).

3 Material och metod

Det material som ligger till grund för studien består av ljud- och videoinspelningar från 26 idrottsaktivitetstillfällen, ledda av 8 olika L1-talare i svenska. Idrottsaktiviteterna är av två olika typer: dels aktiviteter under lektioner i idrott och hälsa (20 lektioner), dels idrottsträning utanför skolans regi (6 träningstillfällen). Lektionerna i idrott och hälsa leds av två olika lärare. Dessa lektioner innehåller varierade aktiviteter, som exempelvis orientering, simning, badminton, redskapsgymnastik och dans. Deltagarna i dessa lektioner är ca 40 elever mellan åldrarna 10 och 14. De resterande 6 inspelade tillfällena är träningssessioner: 3 träningstillfällen i friidrott, 2 i jujutsu och 1 i gymnastik. Det är sammanlagt ca 50 deltagare vid träningstillfällena i åldrarna 8 till 10. Träningstillfällena inriktar sig specifikt på en sport och deltagarna deltar frivilligt. Totalt består korpusen av 30 timmar ljud-och videoinspelning, vilket i transkriberad version utgör 93 858 ord. I materialet finns totalt 241 *om*-satser, och 29 av dessa är kategoriserade som uppmaningar som uttrycks med *om*-satser. Tabell 1 ger en överblick över distributionen av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i de olika idrottspedagogiska aktiviteterna.

Tabell 1. Distribution av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i en idrottspedagogisk korpus.

	antal ord	absolut frekvens	per 100 000 ord
idrott och hälsa	62 549	14	22,38
friidrott	14 457	13	89,92
gymnastik	7 627	1	13,11
jujutsu	9 225	1	10,84
totalt	93 858	29	30,99

För att besvara den första forskningsfrågan om vilka funktioner uppmaningar som uttrycks med *om*-inledda af-satser fyller i en idrottspedagogisk kontext har jag genomfört en kvalitativ analys av de excerperade uppmaningarna. Varje uppmaning har analyserats i sin kontext för att identifiera dess primära funktion.

För att besvara den andra forskningsfrågan om i vilken utsträckning dessa uppmaningar förekommer i nära anslutning till uppmaningar med andra satsstrukturer med samma kärnbudskap har jag använt en kombination av kvantitativ och kvalitativ metod. Först har jag räknat antalet uppmaningar som uttrycks med *om*-satser som förekommer ensamma respektive i kombination med andra uppmaningsstrukturer. Därefter har jag analyserat de fall där *om*-satserna kombineras med andra strukturer för att identifiera mönster i hur dessa kombinationer används.

Studien har genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets forsknings-etiska principer, och alla deltagare har gett sitt informerade samtycke till att delta i undersökningen. Personuppgifter har behandlats konfidentiellt och all data har anonymiserats för att skydda deltagarnas integritet.

4 Analys och diskussion

I den idrottspedagogiska korpusen är förekomsten av uppmaningar uttryckta med *om*-sats 30,99 per 100 000 ord. Högst ligger friidrotten med 89,92 per 100 000 ord och näst högst ligger lektionerna i idrott och hälsa med 22,38. För att kunna sätta dessa resultat i ett större perspektiv behövs jämförelsesiffror. Kartläggningar av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i det svenska språket är få. Två olika talspråksgenrer har dock undersökts i Lindström et al. (2016, 2019): samtal mellan läkare och patient samt samtal vid biljettkassan vid en teater. I samtalen mellan läkare

och patient (58 000 ord) finns 23 förekomster av *om*-satser med uppmaningsfunktion och i samtal vid biljettkassan (30 000 ord⁴) finns 6 förekomster (tabell 2).

Tabell 2. Distribution av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i talspråklig svenska.

textkategori	antal ord	absolut frekvens	per 100 000 ord
samtal mellan läkare och patient	58 000	23	39,66
samtal vid biljettkassan	23 000	6	26
totalt	81 000	29	36

I jämförelse med denna korpus med svenskt talspråk placerar sig idrottspedagogiskt talspråk generellt under genomsnittet när det gäller förekomst av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser per 100 000 ord (30,99 jämfört med 36). Språket på friidrottsträningen placerar sig dock över genomsnittet (89,92 jämfört med 36).

Någon svensk studie av uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i idrottspedagogiska sammanhang har inte gjorts, men siffrorna kan delvis jämföras med Kaltenböcks (2016) undersökning av insubordinerade *if*-satser i ett stort talspråkligt material från den brittiska delen av den talspråkliga korpusen *International Corpus of English* (tabell 3).

⁴ Korpusen med samtal mellan läkare och patient kommer från Melander Marttala (1995), men det är inte korpusen i sin helhet som används i Lindström et al. (2016, 2019). På samma sätt används delar av korpusen med samtal vid biljettkassan (från Norrby et al., 2015) i Lindström et al. (2016, 2019). Det totala antalet ord i de två korpusarna är ungefärliga.

Tabell 3. Distribution av uppmaningar som uttrycks med insubordinerade *if*-satser i den talspråkliga brittiska delen av *International Corpus of English* (efter Kaltenböck, 2016, s. 356, översatt av mig).

textkategori	antal ord	absolut frekvens	per 100 000 ord
demonstrationer	22 563	15	66,48
klassrumsundervisning	42 210	8	18,95
juridiska presentationer	21 735	4	18,4
direkt konversation	185 208	32	17,27
övriga talspråkskategorier	365 966	16	4,37
totalt	637 682	75	11,76

Den genomsnittliga frekvensen av uppmaningar med insubordinerad satsstruktur per 100 000 ord på friidrottsträningen ligger enligt tabell 3 långt över textkategorin demonstration, den brittiska talspråkskategorin med högst frekvens: 89,92 i friidrott jämfört med 66,48 i demonstrationer⁵. Lektionerna i idrott och hälsa ligger något över genomsnittet för engelsk klassrumsundervisning, 22,38 jämfört med 18,95 per 100 000 ord. Jämförelserna med andra korpusar pekar ut ett tydligt resultat: frekvensen uppmaningar uttryckta med *om*-satser på friidrottsträning är hög i jämförelse med andra talspråksgenrer.

En närmare granskning av vilken funktion uppmaningarna som uttrycks med *om*-satser får i kontexten ger en del ledtrådar när det gäller orsaken till att träningen i friidrott ligger högre än de andra aktiviteterna. Tre tydliga funktioner kan urskiljas bland de 29 excerperade uppmaningarna: uppmaningar med *organisera* funktion, uppmaningar med *ordningsskapande* funktion och uppmaningar om *rörelse mitt i en aktion*. Tabell 4 ger en överblick över distributionen av de olika funktionerna.

⁵ Demonstrationer är i denna korpus genomgångar med hög andel instruktioner, till exempel hur man använder ett specifikt datorprogram eller hur man kör motorcykel (Kaltenböck, 2016, s. 355).

Tabell 4. Distribution av antal uppmaningar som uttrycks med *om*-satser i olika funktionskategorier (n = 29).

	idrott och hälsa	friidrott	gymnastik	jujutsu	totalt
organiserande	5	5	0	0	10
ordningsskapande	1	5	0	1	7
mitt i aktion	4	1	1	0	6
övriga	4	2	0	0	6
totalt	14	13	1	1	29

I tabell 4 går det att utläsa att uppmaningarna med organiserande funktion, det vill säga uppmaningar som syftar till att exempelvis dela in deltagarna i grupper eller få dem att ställa sig på någon specifik plats, är de vanligaste och att de enbart används på lektionerna i idrott och hälsa och på friidrottssträningen.

- (3) Om du ställer dig först, Joakim.
[Idrott och hälsa, lektion 13, tema badminton]
- (4) Om alla kommer in i mitten av konerna här.
[Friidrottsträning, tillfälle 3]

Uppmaningarna med ordningsskapande funktion, det vill säga uppmaningar med syfte att få deltagarna att följa de i förväg bestämda ordningsreglerna (exempelvis att lyssna på instruktioner och följa dem), är näst vanligast och används mest frekvent på friidrottsträningen.

- (5) Okej, om ni alla kan lyssna...snälla.
[Friidrottsträning, tillfälle 3]
- (6) Om alla låter sakerna på sin station vara.
[Friidrottsträning, tillfälle 3]

Uppmaningarna som uppmanar om rörelser mitt i en aktion, det vill säga de instruerar om något i anslutning till en rörelse som deltagaren är i färd med att utföra, används mest på lektionerna i idrott och hälsa.

- (7) *Så Nour, om du vänder dig* (en uppmaning till Nour att vända sig om precis när hon ska slå bollen i baseboll).
[Idrott och hälsa, lektion 21, tema baseboll]
- (8) *Om du slår runt* (en uppmaning till Anton som hänger i ringarna att snurra ett varv).
[Idrott och hälsa, lektion 10, tema redskapsgymnastik]

En närmare granskning av hur läraren riktar sig till de olika deltagargrupperna visar att fördelningen av uppmaningar i de olika funktionskategorierna går att koppla till hur noga deltagarna är när det gäller att följa ordningsreglerna inom de olika idrotterna. Vid jujutsu- och gymnastiktillfällena är barnen i stort lugna och samlade och de följer de ordningsregler som gäller. De följer ett träningsupplägg som alla verkar vara bekanta med och förberedda på. Det finns endast en förekomst av uppmaning uttryckt med *om*-sats med ordningssyfte och det är på jujutsuträningen.

- (9) *Om ni sätter er ner och tittar* (en uppmaning till de tränande barnen som rör sig runt i lokalen i stället för att titta på tränaren).
[Jujutsu, tillfälle 2]

På lektionerna i idrott och hälsa behöver eleverna ibland påminnas om att vara tysta och lyssna i början av lektionen. Vid ett sådant tillfälle förekommer också en uppmaning uttryckt med *om*-sats med ordningssyfte. När lektionen är igång blir det dock få avbrott för ordningsjusteringar. Lektionerna bygger ofta på stegvis progression av olika träningsmoment och lärarna behöver regelbundet avbryta aktiviteter för att introducera nya moment. Vid dessa avbrott och efterföljande igångsättning förekommer uppmaningar uttryckta med *om*-satser med organiseringsyfte, men inte med ordningssyfte.

Friidrottsträningen sticker ut från de andra sporterna och från lektionerna i idrott och hälsa genom att barnen mycket sällan spontant följer ordningsreglerna. Bristen på disciplin löper genom alla tre tränings-tillfällena. Samtliga friidrottstillfällen bygger på att deltagarna tränar växelvis vid olika stationer. Eftersom barnen på detta sätt ägnar sig åt flera olika aktiviteter under samma träning och byter station flera gånger under samma träning uppstår, i likhet med lektionerna i idrott och hälsa, många tillfällen då tränarna behöver avbryta en aktivitet och sätta igång en ny. Till skillnad från lärarna i idrott och hälsa lägger friidrottstränarna mycket tid och ansträngning på att få barnen att stå stilla, lyssna och ägna sig åt

rätt aktivitet. Även om ordningsfunktionen och organiseringsfunktionen här utgör två olika kategorier initieras de egentligen av samma situation vid friidrottstillfällena: elevernas oförmåga att följa ordningsreglerna.

I avsnitt 2 nämndes det att tidigare studier hade visat att uppmaningar som uttrycks med *om*-satser ofta används för att uppmana på ett mer nedtonat och artigt sätt och att strukturen signalerar att det finns en viss valmöjlighet när det gäller efterföljandet av uppmaningen. I det idrottspedagogiska materialet är det tydligt att sändarna förväntar sig att mottagarna följer den efterfrågade handlingen, trots den indirekta strukturen. Detta blir uppenbart genom tränarnas och lärarnas efterföljande beteende och reaktioner. Om den önskade handlingen inte utförs omedelbart upprepar de ofta uppmaningen med en mer direkt struktur eller vidtar andra åtgärder för att säkerställa att instruktionen följs (se nedan). Dessutom visar analysen av den perlokuta effekten att deltagarna i de flesta fall reagerar på dessa uppmaningar som om de vore direkta instruktioner, vilket ytterligare bekräftar den förväntade efterlevnaden.

När det gäller friidrottsträningen, som är den idrottsform med högst frekvens av den aktuella strukturen, är det nödvändigt för deltagarna att följa ordningsreglerna för att träningen ska kunna genomföras. Anledningen till att den här typen av försiktiga uppmaningar frekvent förekommer på just friidrottsträningen skulle kunna ha sin grund i det frivilliga deltagandet. För att friidrottsträningen ska kunna fortgå behöver barnen fortsätta komma till träningen. Eftersom deltagandet är frivilligt bygger mycket av deltagandet på att barnen tycker att det är roligt att komma till träningen. Vid träningstillfällena är det uppenbart att barnen är glada och har roligt, vilket i sin tur kan vara ett tecken på att de troligen kommer att fortsätta träna. Om tränarna skulle försöka skapa ordning genom direkta och skarpa uppmaningar skulle eventuellt den glada stämningen tonas ned. Genom att linda in ordningsuppmaningar i den här typen av mycket indirekta satsstrukturer kan tränarna på ett mindre auktoritärt sätt skapa ordning och samtidigt behålla den goda stämning som råder.

Tidigare nämndes att uppmaningar uttryckta med *om*-satser inte alltid är effektiva på egen hand utan ofta används för att introducera andra, mer direkta uppmaningar. I de allra flesta fall i det idrottspedagogiska materialet, 17 uppmaningar av 29, används uppmaningsstrukturen (d v s uppmaning uttryckt med *om*-sats) som ensam uppmaning och mottagarna följer den efterfrågade handlingen. I 12 av de 29 uppmaningarna byter dock tränarna eller lärarna struktur när den första inte omedelbart fungerar, oftast till uppmaning med rogativ, direktiv eller frasformad struktur, och förmedlar samma budskap i annan form:

- (10) Om alla kommer in i mitten av konerna här. Bra, om alla kommer nära... kan alla komma lite närmare och sätta sig ner och vara tysta (uppmaning till alla tränande barn att samlas i ett utrymme mellan några koner).
[Friidrottsträning, tillfälle 3]
- (11) Så, om alla sätter sig på mattan med näsan hitåt och lyssnar. Killar! Tjejer! På mattan med näsan hitåt. Sätt er på mattan med näsan hitåt. På mattan med näsan hitåt, killar! (uppmaning till alla tränande barn att samlas på en matta för att påbörja en ny aktivitet).
[Friidrottsträning, tillfälle 3]

Exempel (11) illustrerar tydligt hur tränaren rör sig längs direktethetsskalan när uppmaningen upprepas. Tränaren inleder med en *om*-sats, och när denna indirekta uppmaning inte får omedelbar effekt övergår tränaren snabbt till mer direkta strukturer som frasformad uppmaning (*På mattan med näsan hitåt*) och uppmaning med direktiv struktur (*Sätt er på mattan med näsan hitåt*). Denna stegvisa ökning av direktethet i uppmaningarna speglar tränarens behov av att balansera vänlighet och effektivitet i kommunikationen. Tabell 5 ger en överblick över distributionen av ensamma *om*-satser jämfört med *om*-satser som följs av uppmaningar med annan struktur.

Tabell 5. Distribution av antal uppmaningar som uttrycks med ensamma *om*-satser jämfört med antal uppmaningar som uttrycks med *om*-satser med efterföljande uppmaningar med annan struktur än *om*-sats (n = 29).

	idrott och hälsa	friidrott	gymnastik	jujutsu	totalt
ensam <i>om</i> -sats	8	9	0	0	17
<i>om</i> -sats med efterföljande uppmaning med annan struktur	6	4	1	1	12
totalt	14	13	1	1	29

5 Slutsats

Mot bakgrund av tidigare studier om uppmaningar som uttrycks med *om*-sats ställdes i början av artikeln två frågor om uppmaningsstrukturens användning i en idrottspedagogisk kontext. Den första frågan rörde de funktioner som *om*-inledda uppmaningar får i den idrottspedagogiska kontexten. Tidigare studier (D'Hertefelt, 2015; Kaltenböck, 2016; Kaltenböck & Keizer, 2022; Lindström et al., 2016, 2019; Lombardi Vallauri, 2016; Mato-Míguas, 2014; Schwenter, 2016) har visat att *om*-inledda uppmaningar ofta används för att uttrycka sig på ett mer indirekt och artigt sätt och att strukturen på så vis får uppmaningen att bli mer nedtonad. Denna undersökning bekräftar dessa resultat, men kan även visa att *om*-inledda uppmaningar fyller flera specifika funktioner i den idrottspedagogiska kontexten. Analysen av materialet har identifierat tre huvudsakliga funktionskategorier: uppmaningar som 1) fungerar organiserande, 2) fungerar ordningsskapande och 3) instruerar om rörelse mitt i en aktion. Dessa funktioner belyser hur *om*-inledda uppmaningar anpassas och används för att möta de särskilda kommunikativa behoven i idrottspedagogiska situationer där balansen mellan auktoritet och en positiv atmosfär är särskilt viktig.

Den andra frågan berörde vilken utsträckning de *om*-inledda uppmaningarna i den idrottspedagogiska kontexten förekommer i nära anslutning till uppmaningar med andra satsstrukturer med samma kärnbudskap. Tidigare studier (Kaltenböck, 2016; Kaltenböck & Keizer, 2022; Mato-Míguas, 2016) har visat att innehållet i *om*-inledda uppmaningar ofta förtydligas med hjälp av andra satsstrukturer för uppmaningar. Denna studie bekräftar dessa resultat och visar dessutom att det i materialet blir särskilt tydligt i de fall där den efterfrågade handlingen inte sker omedelbart efter en uppmaning som uttrycks med *om*-sats. I dessa situationer förmedlas samma budskap på nytt i en annan, mer direkt satsstruktur. Detta mönster signalerar tydligt att det, trots den indirekta strukturen, finns en stark förväntan på efterlevnad från talarens sida. Upprepningen av uppmaningen i en mer direkt form understryker att *om*-satsen inte bara är ett artigt förslag utan en faktisk uppmaning som förväntas följas. Detta nyanserar förståelsen för hur *om*-inledda uppmaningar fungerar i praktiken, särskilt i en idrottspedagogisk kontext där balansen mellan artighet och auktoritet är viktig.

Litteratur

- Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Harvard University Press.
- Beijering, K., Kaltenböck, G., & Sansiñena, M. S. (2019). *Insubordination: Theoretical and Empirical Issues*. De Gruyter Mouton.

- Declerck, R., & Reed, S. (2001). *Conditionals. A Comprehensive Empirical Analysis*. Mouton de Gruyter.
- D'Hertefelt, S. (2015). *Insubordination in Germanic: A typology of complement and conditional constructions*. [Doktorsavhandling, University of Leuven].
- Evans, N. (2007). Insubordination and its uses. I I. Nikolaeva (Red.), *Finiteness: theoretical and empirical foundations* (s. 366–431). Oxford University Press.
- Evans, N., & Watanabe, H. (2016). The dynamics of insubordination. I N. Evans & H. Watanabe (Red.), *Insubordination* (s. 1–37). John Benjamins.
- Ford, C. E. (1997). Speaking conditionally: Some contexts for *if*-clauses in conversation. I A. Athanasiadou & R. Dirven (Red.), *On Conditionals Again* (s. 387–413). John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/cilt.143.21for%0D>
- Ford, C. E., & Thompson, S. A. (1996). Interactional units in conversation: syntactic, intonational, and pragmatic resources for the management of turns. I E. Ochs, E. A. Schegloff & S. A. Thompson (Red.), *Interaction and Grammar* (s. 134–184). Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511620874.003%0D>
- Halliday, M. A. K., & Mathiessen, C. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar*. Routledge.
- Iwasaki, S. (2000). Suppressed assertion and the functions of the final-attributive in prose and poetry of Heian Japanese. I S. Herring, P. van Reenen & L. Schøsler (Red.), *Textual Parameters in Older Languages* (s. 237–272). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.195.1iwa>
- Kaltenböck, G. (2016). On the grammatical status of insubordinate *if*-clauses. I E. Keizer & A. Lohmann (Red.), *Outside the clause: form and function of extra-clausal constituents* (s. 341–377). John Benjamins.
<https://doi.org/10.1075/slcs.178.12kal>
- Kaltenböck, G., & Keizer, E. (2022). Insubordinate *if*-clauses in FDG: Degrees of independence. *Open Linguistics*, 8(1), 675–698.
<https://doi.org/10.1515/opli-2022-0212>
- Karlsson, J. (2024). *Uppmaningens realisering i en idrottspedagogisk kontext*. [Doktorsavhandling, Lunds universitet].
- Kasper, G. (2006). Speech Acts in Interaction: Towards Discursive Pragmatics. I K. Bardovi-Harlig, J. C. Félix-Brasdefer & A. S. Omar (Red.), *Pragmatics and Language Learning*, 11 (s. 281–314). Foreign Language Resource Center, University of Hawaii.
- Kasper, G., & Rose, K. R. (2002). *Pragmatic development in a second language*. Blackwell.
- Lindström, J., Lindholm, C., & Laury, R. (2016). The interactional emergence of conditional clauses as directives: constructions, trajectories and sequences of action. *Language Sciences*, 58, 8–21.
<https://doi.org/10.1016/j.langsci.2016.02.008>

- Lindström, J., Laury, R., & Lindholm, C. (2019). Insubordination and the contextually sensitive emergence of *if*-requests in Swedish and Finnish institutional talk-in-interaction. I K. Beijering, G. Kaltenböck & M. S. Sansiñena (Red.), *Insubordination: Theoretical and empirical issues* (Trends in linguistics: Studies and Monographs 326) (s. 55–78). Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110638288-003>
- Lombardi Vallauri, E. (2005). Come era il parlato di lingue antiche: Le ipotetiche libere. *Studi Italiani di Linguistica e Applicata*, 2, 225–255.
- Lombardi Vallauri, E. (2016). Insubordinated conditionals in spoken and non-spoken Italian. I N. Evans & H. Watanabe (Red.), *Insubordination* (s. 145–169). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.115.06val>
- Mato-Míguez, B. (2014). Are isolated *if*-clauses independent clauses? Evidence from spoken British and American English. I P. Rodríguez-Puente, T. Fanego, E. Gandón-Chapela, S. Riveiro-Outeiral & M. A. Roca-Varela (Red.), *Current Research in Applied Linguistics: Issues on Language and Cognition* (s. 48–71). Cambridge Scholars.
- Mato-Míguez, B. (2016). The expression of directive meaning: A corpus-based study on the variation between imperatives, conditionals, and insubordinate *if*-clauses in spoken British English. I M. J. López-Couso, B. Méndez-Naya, P. Núñez-Pertejo & I. M. Palacios-Martínez (Red.), *Corpus Linguistics on the Move: Exploring and Understanding English through Corpora* (s. 291–312). Brill.
- Melander Marttala, U. (1995). *Innehåll och perspektiv i samtal mellan läkare och patient: en språklig och samtalsanalytisk undersökning*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet].
- Norrby, C., Wide, C., Nilsson, J., & Lindström, J. (2015). Address and interpersonal relationships in Finland-Swedish and Sweden-Swedish service encounters. I C. Norrby & C. Wide (Red.), *Address practice as social action. European perspectives* (s. 75–96). Palgrave Macmillan.
- Schwenter, S. A. (2016). Independent *si*-clauses in Spanish: Functions and consequences for insubordination. I N. Evans & H. Watanabe (Red.), *Dynamics of Insubordination*. John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/tsl.115.04sch>
- Searle, J. R. (1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge University Press.
- Searle, J. R. (1979). *Expression and meaning: Studies in theory of speech acts*. Cambridge University Press.
- Stirling, L. (1998). Isolated *if*-clauses in Australian English. I P. Collins & D. Lee (Red.), *The Clause in English: In Honour of Rodney Huddleston* (s. 273–294). John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/slcs.45.18sti>
- Teleman, U., Hellberg, S., Andersson, E., & Holm, L. (1999). *Svenska Akademiens grammatik 4 Satser och meningar*. Svenska Akademien.